

A bűnözés megelőzéséről vagy elképzelések — bár tagadni — számos empirikusan bizonyíthatlan, vagy bizonyíthatatlan hipotézisen nyugszanak. Ezek gyakran egymásnak ellent mondanak, vagy pedig az egyik mellett csaknem ugyanannyi (igencsak szerény bizonyító erejű) érv hozható fel, mint amennyi a másik mellett. A különféle nézetek számos ideológiai és hagyományelvű, nemkülönben kizárólag praktikus szempontnak tannak alávetve. Kevés a valóban mérhetően objektív elem.

Úgy tűnik, hogy a rengeteg, inkább a „romantika”, mint a realitás talaján álló elképzelésen kívül az első között a skandináv kriminálpolitika indult el azon az úton, hogy — részint az anyagi javak korlátozottságát és a felettük rendelkezésre álló eszközök hiányát felismerve, — részint pedig az ENSZ bűnözés-megelőzéssel foglalkozó részlegére folyamatos befolyást gyakorolva, — egy, sokak számára talán visszatetsző, de ugyanakkor könyörtelenül pragmatikus felfogást valósítson meg.

Már itt előre bocsátjuk: épp az előbbi szempontok és ismeretek miatt ezen elképzelések nyomdokain haladunk. Épp ezért nem véletlen, hogy míg a nálunk kevésbé ismert, ám a bűnözés megelőzésének nemzetközi irányvonalára nagy hatást gyakoroló skandináv kriminológusok nézeteiből bőszéggel idézünk, addig a közép-európai régió szakembereinek munkásságára — már csak széleskörű ismeretségük okán is — inkább csak utalunk. A tengeren túli bűnözés megelőzés, még inkább az ezen belüli kriminálpolitika pedig részint a társadalmi-gazdasági, részint a jogrendszerbeli eltérések miatt annyira távol esnek hazánk realitásától, hogy jórészt azért nem fektettünk különösebb energiát elképzeléseik beható megismerésébe és megismertetésébe. A másik ok pedig, amely miatt a kutatóknak ebben a fásztában a tengeren túli szakemberek nézeteinek különösebb elemzését mellőztük, abban áll, hogy e nézetek számos vonatkozásban meglepően rimelnek a skandináv kriminológusok koncepciójára. Mindazonáltal — miként ez a továbbiakból kiténik — az átfogó, értékelő elemző munkák előnyben részesítésével együtt az általános, transznacionális ismereteket is megismeréltük figyelmünkkel kísérni.

A „skandináv kapcsolat” előtérbe helyezése mellett szól az az érv is, mely szerint úgy tűnik: Európában az utóbbi években egyedül a skandináv országokat felőlelő régióknak volt ereje egyrészt arra, hogy — túl a jelszavakon — valóban összehangolja erőfeszítéseit; másrészt ezen országok szakembereinek volt energiája s egyéb kondíciója ahhoz, hogy előbb merész kísérletekbe fogjanak, majd ezekből levonják — az esetenként kudarcra terhes — tanulságokat is.

1. A bűnözés-megelőzés tartalma

1.1 Álláspontok a bűnözés-megelőzésről

Úgy gondoljuk, hogy a szakirodalom válaszáának bevezetőjeként előre kell bocsátanunk: az itt tárgyalt szerzők, művek és nézetek köre — az idő és elsősorban a jórészt csak külföldön beszerezhető művek elérhetősége függvényében — természetesen tovább bővíthető.

Nem törekedtünk és nem is törekedhettünk teljességre; alapvető célunk inkább az volt, hogy az általunk jelentősen itélt koncepciókat, s ezek különbözőségét nagy vonalakban felvillantssuk. Mindazonáltal bízunk abban, hogy megfelelően színes képet nyújthatunk a különféle nézetekről.

A bűnözés-megelőzés fogalma kapcsán rendelkezésünkre álló irodalmat tanulmányozva alapvetően (de nem kizárólagosan!) két megközelítést különböztethetünk meg: Ezek közül az egyik a prevenció fogalmát inkább kiterjesztő, a bűnügyi tudományok körébe tartozó elméleti és gyakorlati diszciplínákon túlmutató értelemben használja, míg a másik szűkebb, azaz e tudománykör elméleti és gyakorlati eszköztárából maradóként kezeli.

A *tájan értelmezett bűnözés-megelőzés* szemléletét kifejezően mutatja be Graham az Amerika- és Európa-szerető jellemző bűnözés megelőzési stratégiákat összefoglaló művében.¹

Álláspontja szerint a bűnözés-megelőzés fogalmilag egyszerű politika, másrészt gyakorlat (tevékenység).² A nemzetközi szakirodalomban széles körben tapasztalható fogalmi keveredést érzékelve, attól mintegy elhatárolási szándékkal hangzottak, hogy a bűnözés-megelőzés *tünyomó része nem kriminálpolitika*. A bűnözés-megelőzés többnyire:

a) *szociális politika*, amit *szociális bűnmegelőzésnek* nevez. Ennek lehetséges *célcsoportjai*: egyrészt a teljes lakosság, másrészt a speciális rizikócsoportok. E politika *részei*: a családpolitika, az iskolapolitika, a fiataloknál foglalkoztatására irányuló speciális, illetve általános foglalkozáspolitikák, továbbá az egészségügyi politika. Ide sorolnánk tekintni a várostervezését is, mivel a bűnözés alaculálásán annak is jelentős a befolyása;

b) *szituációs tevékenység*, amit *szituációs bűnmegelőzésnek* nevez. Ez szerinte elsődlegesen az elkövetések lehetőségének csökkentésére összpontosít;

c) *kommunális* (lakóközösségi) *tevékenység* a harmadik nagy csoport, amely az előző kettő kombinálásából áll. Igénybe veszi az lakókörnyezeti kapacitásokat a bűnözés csökkentésére az informális szociális kontroll útján.³

Graham felhívja a figyelmet arra, hogy hosszú ideig a bűnmegelőzést a kriminálpolitika fő tárgyának tekintették. Úgy véli, hogy ez a megközelítés hibás. Szerinte a bűnmegelőzést inkább tekinthetjük egy lehetséges megközelítésnek vagy modellnek, mint a bűnmegelőzés elnevezésének.⁴

Más okokból, nevezetesen terminológiai zavarok miatt tekinti hibásnak a később még tárgyalásra kerülő rendszert, ami a prevenció primér, szekunder és terciér megelőzésre osztja fel.⁵

Az előbbi leforgástól lényeges mértékben tér el, sőt úgy is mondhatnánk, hogy az *előbbi feljogosít tagadja* Dijk.⁶ Az európai kontinentális kriminálpolitikai nézeteket megvitató kollokvium referátumait összegző tanulmánykötetben a holland tudós szerint e fogalom alatt mindazon politikák, intézkedések és technikák értendők, amelyek kívül esnek a büntető igazságszolgáltatási rendszer határain, és amelyek az állam által büncselekménynek nyilvánított tettek okozta különféle károk csökkentését célozzák. A büntető igazságszolgáltatás a bűnözés-

megelőzés egyik formája. Azonban a büntető igazság-
szolgáltatási rendszer kapacitása nagyon korlátozott.
Eles különbséget kell tenni a bűnmegelőzés és a büntető
igazságszolgáltatás között. A holland kormány megkülön-
bözötti egymástól az adminisztratív és a szociális bűn-
megelőzést.

Az általános szociális, gazdasági, egészségügyi és la-
káspolitikák *nem részei* a bűnmegelőzésnek. Ezen, alap-
vetően más célokat követő politikáknak mellékhatásai
perse lehetnek és vannak is a bűnmegelőzésre.

A bűnmegelőzés teljes és áldozat-orientált lehet. A tet-
tes-orientált prevenció három szintje a következő: a *primér*
(amely a lakosság, mint általánosság felé irányul), a
szekunder (ami a potenciális elkövetők felé irányul) és a
tercier (ami a visszaesők felé irányul).¹¹ Ugyan nyomtér-
tesen hangsúlyozza az *áldozati szerep* tekintetbe vételé-
nek fontosságát a prevencióban, amikor így ír:

„Az áldozatorientált bűnmegelőzés még nem vetette
be valamennyi taktikai eszközt. Sok hivatalnok bizony-
talan abban, hogy szabad-e, kell-e nagy pénzeket ide
beinvestálni. A másik fontos kormányzati területe a ku-
tatás-fejlesztés, fejlesztés az európai sztonderdek előlé-
sére, továbbá a magánbiztosítási cégek aktivitásának jobb
szabályozása.”¹⁸

Dijk szerint a bűnésemelőzést újra kell fogalmazni;
a valódi megoldást a szervezetek tágabb értelemben vett
szociálpolitikája és nem pedig valamifajta, kívülről jövő
speciális fenyegetés hozza magával.

1.2 A bűnmegelőzés szerepe, feladata

A szakirodalom tanulmányozása alapján úgy tűnik,
hogy két, filozófiájában is jelentősen eltérő szemlélettel
állunk szemben: a hatalomcentrikus és a társadalom-
centrikus prevenciók eszméikkel. (Természetesen — leg-
alábbis szándékomban és szívelemben — az előbbi is öm-
magát az utóbbiba sorolná. A kívülálló azonban az eszkö-
zök, a módszerek, az indítékok és a végcél szempontjából
alapszó eltéréseket tapasztalhat. Itt célszerű leszöge-
znünk: mi nem az egyik mellett és a másikkal szemben ki-
vánjuk letenni a voksot és álláspontunk megalapozásához
támaszokat gyűjteni, hanem mindkét megközelítés elő-
nyeit felhasználva, hátrányait lehetőség szerint kikü-
szöbölve szándékozunk az optimális modell kidolgozásá-
hoz hozzájárulni.)

— A hatalomcentrikus bűnmegelőzés feladata:

A szűk értelemben vett hatalomcentrikus bűnmegelő-
zést hazánkban legutóbb és legrészletesebben Kaciba
Antal fejtegette ki.⁹ Úgy véli, hogy „A bűnmegelőzés olyan
szakközvetítő, speciális állami, ezen belül kormányzati te-
vékenység, amelynek gyakorlati eredményessége felté-
telezi a polgárok öntevékeny eszlekvő közreműködését.”

— A társadalomcentrikus bűnmegelőzés feladata

Ennek a szemléletnek a legkifejezettebb formája egy
ENSZ-anyagban olvasható az alábbiak szerint:

„Az integrált vagy koordinált bűnésemelőzés és bü-
ntető igazságszolgáltatási politika nem szabad, hogy csak
a bűnézés hagyományos és új formáinak az emberi és
szociális költségeit csökkentse, hanem — ahol erre le-
hetség van — segítséget kell nyújtson az egész társadalom
részvételével zajló önévédelmi tanulási folyamathoz, ami-
nek a nemzeti fejlesztési tervekben, programokban és
akciókban kell láthatóvá válnia.”¹⁰

Egyetérthetünk Dijk-kal, aki szerint a prevencióban
fő feladat az egyensúly biztosítása. Példaként állítja a
holland bűnmegelőzés két fajtáját: a rendőrségre telepí-
tett és a szociális bűnmegelőzést. Úgy véli, hogy újból
időszűrűvé válik a 19. századi kriminológusok kívánalma:
az integrált bűnmegelőzés megteremtése. Ez a helyi ha-
tóságok és a rendőrség partneri kapcsolatára épül, ami-
hez számos országban harmadik résztvevőként társul az
ügyészség.¹¹

A bűnézés-megelőzés soha nem szakadhat el a realitá-
soktól. Erre figyelmeztet Antilla,¹² aki szerint — egy köz-
lekedésből vett életszerű példán érzékeltetve a probléma
lényegét — az átlagvezető megpróbál megmaradni a helyi
etikett iratlan szabályai (local etiquette code) alkotta
körön belül. A társadalm ez a körön belül teljesíti el-
lenőrző funkcióit informális kontroll formájában.

Graham¹³ a prevenció három fajtáját tartja elkülönítendőknek:

— szituációs bűnmegelőzés: elsősorban a bűnelkövetési
alkalmak csökkentésére és általános biztonsági intéz-
kedések kidolgozásával foglalkozik;

— szociális bűnmegelőzés: olyan intézkedéseket tar-
tartalmaz, amelyek elzárják a bűnelkövetéshez vezető
utat, (mint pl. a családi zavarok, iskolai kudarcok, roun-
kanélléliség, stb.);

— kommunális bűnmegelőzés: a helyi hatóság környe-
zeti és kommunális fejlesztésen keresztüli tevékenységét
jelenti.

Itt vissza kell utalnunk arra, amit az elején¹⁴ a primer-
szekunder-tercier megelőzésről közöltünk. Azonban arra
is fel kell hívni a figyelmet, hogy a társadalmi és gaz-
dasági igazságszóság indevkvát a bűnmegelőzésre.¹⁵

2. A kriminálpolitika, mint a bűnmegelőzés része

2.1 Történelmi visszapillantás

Előjáróban meg kell állapítani: *gyakorlati kriminál-
politika* — az állam és a jog kialakulásától kezdve —
minden történelmi korban és minden állam működésében
funkcionált, hiszen a mindenkori államnak létérdeke a
normák betartatása. Ennek jegyében a mindennapok gy-
akorlatában az állam mindig operál a kriminálpolitikával.

Ezzel szemben a *tudományos kriminálpolitika* — vagy
fogalmazhatjuk úgy is, hogy a kriminálpolitika egyszítá-
lának tudományos felismerése — a felvilágosodás kor-
áinak, terméke”. Kaiser szerint a felismerés szorosan ösz-
szefügg a büntetőjog megkérdőjelezésével; ennek betud-
ható, hogy a kriminálpolitika feladatát az 1800-as évek
elején az emberi természet átfogó tanulmányozásában és a
bűnézés jelenségének leírásában látták.¹⁶

E gondolatot fogalmazza újra Roth is; egyik tanulmá-
nyában,¹⁷ melyben kifejti, hogy a kriminálpolitikának is
megvan a maga történelme, ami voltaképpen nem más,
mint az előbb jelzett felismerési folyamat történelme.
Lényegét az adja, hogy a deviancia társadalmi reakciót
vált ki, ez azonban szétfolyó. A kriminálpolitika képes
ezek integrálására, a konkrét cél meghatározására, va-
lamint a cél előlézéshez szükséges eszközök megjelölésére.

Ugyancsak Roth hívja fel a figyelmet arra, miszerint a
XIX. század elején fogalmazódik meg egyértelműen
Nyugat-Európában az állam igazságügyi apparátusá-

nak az a kötelessége, hogy feleljen a büntetendő cselekmények megbüntetéséért. A *kriminálpolitika fogalma* azt a feladatot foglalja magába, amit ezen új kötelesség teljesítése érdekében a bíróságoknak és a büntetőjognak *vezéreltek* gyanánt rendelkezésre kellett bocsátani.

A XIX. század végére a terminológia elvonatkoztatottabbá vált. A kriminálpolitika úttörői — közöttük Liszt és Stoops — arra törekedtek, hogy — mint ők fogalmaztak — a bűnözéssel foglalkozó társadalmi reakciók egységes és racionális rendszerét dolgozzák ki. A fogalom ilyen rugalmasság tételét mindenki üdvözölte. A kriminálpolitika pontosabb definíciójának két kulcseleme: az *állam és a jog*.

Roth szerint¹⁸ a kriminálpolitikának két aspektusa van: egy tudományos és egy gyakorlati. A kettő hosszú időn keresztül nem egyezett egymással. A XVIII. század végétől beindult munkák csak akkor váltak összehasonlíthatókká, amikor a felmérésekből a politika kivonult. A kriminológia megjelenésével együtt jött el ez az idő.

A kezdeti időkben a kutatások elsősorban partikulárisak voltak, s valamely partikuláris intézmény hatását igyekeztek feltárni. Ez a ténykedés racionális volt: az állam így akarta a maga álláspontját egyik vagy másik kérdésben megerősíteni. Egy idő után azonban kitűnt (nagyjából a múlt század végére), hogy ezek a feltérő munkák a társadalmi egészre számár teljességgel használhatatlanok, s mint ilyenek haszontalanok.

A *kriminológia és kriminálpolitika* kapcsolatát tárgyalva érdemes felhívni a figyelmet Roth egyik megállapítására akkor is, ha ez a ma széles körben elterjedt kriminológiai eredettörténettel nem egyezik teljes mértékben. Az említett szerző úgy véli, hogy a kriminálpolitika történelmi elmozdásakor a „*történelmi kriminológia*” kulcdiszciplináról kell megemlíteni.¹⁹ Ezen kifejezéssel a devianis viselkedés megismerésére irányuló kutatásokat illetjük. Ebből a megközelítéstől azt mondhatjuk, hogy a kriminológia történelme azon elképzeléseknek a történelme, amelyek tudományos és jogi szempontból értékelték a deviancia és a büntetés jelenségét. Nem ért tudomásul venni — mondja Roth —, hogy a kriminológia nem Lombroso színe lépésével vette kezletét. Annak ellenére nem — tetszünk mi hozzá —, hogy e szó, mint „terminus technicus” csak a múlt század végén vonult be a szakirodalomba, mint a bűnözés okai kutatásának a tudománya.

A *büntetőjog és kriminálpolitika* viszonyát tárgyalva ugyancsak Roth utal rá:²⁰ a büntetőjog történelme arra tanít bennünket, hogy nagy figyelmet kell szentelnünk egyrészt a jogi eszközökre, másrészt a büntetési intézményekre. Nemcsak a „jó” és a „rossz” szegények között kell különbséget tennünk, hanem figyelmem kell lenniük azokra a szempontokra is, amelyek a különféle büntetési intézmények hatékonyságát befolyásolhatják. Nemkülönben azokra a politikai elképzelésekre, amelyek a generálpreventív büntető ideológiáknál játszanak szerepet.

Mért időzerű most e kérdéssel foglalkozni — tetsző feljogos a kérdés. Úl számos elvi (mint pl. az ENSZ-együttműködésből származó kötelmek) és praktikus (mint pl. a kelet-európai és ezen belül a magyar bűnözési boom) megfontoláson, talán a legfigyelemreméltóbb az a szempont, amire Roth utal.²¹ Eszerint egész Nyugat-Európában napirenden van a büntetési rendszernek újragondolása.

A büntető apparátus elbürokratizálódása része egy üngerjesztő folyamatlak. A bürokratizálódás azonban elindítója lehet a kriminálpolitika racionalizálásának.

2.2.1 *Kriminálpolitika fogalma*

Már az előző részben szözlünk arról, hogy a fogalmakkal nincs minden rendjén. Anélkül, hogy az egyes szerzők definíciókat alakt, evidenciaként használának egyes kifejezéseket akkor, amikor azok értelme — a gyakorlati tapasztalatok szerint — korántsem egységes. Saját tisztább látásunk érdekében kénytelenek voltunk e körben is lehetőségeink által behatárolt körben szakirodalmi gyűjtés alapján bizonyos tipizálásokat végrehajtani. Ennek a rendszerző munkának eredményeként a következő fő csoportokat képeztük.

2.2.1 *Kriminálpolitika, ami része a társadalompolitikának*

Ennek a felfogásnak az az elméleti kiindulópontja szögláthatat alapot, ami szerint a demokratikus jóléti államokban különféle érdekek és értékek tömegét veszik figyelembe a kriminálpolitikai döntéshozataloknál. Még annak eldöntése sem egyszerű kérdés, hogy csupán megbüntessük-e a bűnalkövetőt vagy minden eszközzel kiűzünk a bűn ellen. Ha ezen utóbbi feladat megvalósítását tűzzük ki célul, úgy a kriminálpolitika az általános társadalmi politikának része kell legyen.²²

Ugyanezen felfogás követője (követői) természetesen tartja (tartják), ami szerint a kriminálpolitika része a társadalomfejlesztési politikának. A bűnözés megelőzése és kontrollja kapcsolatban áll a társadalom jólétével és biztonságával. Meghatározásra került a kriminálpolitika speciális objektuma és ez a bűn (bűnözés) által okozott káros hatások (fájdalom anyagi, erkölcsi és egyéb kár) miniszálása és a bűn kontrollja. A társadalom- és kriminálpolitika céljai nemcsak aggregatív (összegező), hanem disztributív (szétosztó) szempont alapján is megfogalmazásra kerültek: a jólét előnyeit éppúgy, mint a bűnözés költségeit azonos módon kell szétosztani.²³

A neoklasszikus büntetőjogi iskola és egyben a kriminológia egyik legjelesebb skandináv reprezentánsa szerint a kriminálpolitika az általános szociális politika integráns része kell legyen.²⁴

Megjegyzendő, hogy lényegében ugyancsak fejezi ki a kiváló német kriminológus, Kaiser, akinek véleménye szerint a kriminálpolitika része a büntetőjoggal egybefüggő társadalomvelélmény politikának.²⁵

Már az előbbiekből is egyértelműen kiténik, hogy a kriminálpolitikának legszélesebb fronton a szociálpolitikával van kapcsolódása. Ennek erelerődő okát segít megismerni Raimo Jahti, amikor leszögezi:²⁶ „A társadalom valamennyi tagja, kivétel nélkül, ha nem is aritmetikailag, de relatíve része kell legyen a szociálpolitikának, az általános szociálpolitika központi alanya kell legyen. Maga a társadalom viseli az elsődleges felelősséget a bűnözés és annak költségei csökkentéséért. Mégpedig ezért, mert a bűnözést kiváltó folyamatokat egyedül a társadalom képes hatékonyan befolyásolni.”

2.2.2 *Kriminálpolitika, ami része a társadalomfejlesztési politikának*

Amint szözlünk róla, ez tekinthető a másik fő kriminálpolitikai vonulatnak — még ha a flak a két nézet között nem is tekinthető elmozdíthatatlannak.

Woodham²⁷ úgy véli, hogy a bűnözés valamely ország gazdasági és szociális fejlettségi foka egyik mutatójának tekinthető. Ha ezt elfogadjuk, akkor a kriminálpolitika része kell legyen a társadalom általános fejlődése tervezésének. Épp ezért a gazdasági fejlődés tervezésével foglalkozók tevékenységének része kell, hogy legyen a bűnözés elviselhető mértékön tartása költségeinek tervezése is.

2.2.3 Kriminálpolitika és szociálpolitika

Az *Európa Tanács* a kriminálpolitika és a szociálpolitika viszonyával kapcsolatban a következő álláspontot foglalja el:²⁸

A büntető igazságszolgáltatási rendszer a társadalomban a nemkívánatos viselkedésformák és nemkívánatos szituációk csupán kis részét tudja megnevezni. A formális és informális szociális kontrollmechanizmusok számos szociális, jogi, magán- és közintézménytől indulnak ki, időértve a legfontosabbakat, mint a család, az iskola és a munkahelyek.

Ami a kriminálpolitika és a szociálpolitika viszonyát illeti: napjainkban az Európa Tanács országaiban két, több szempontból ellentétes fejlődési irányzatot különböztetünk meg. Ezek legtöbbször formális és informális egymással, de egyazon megjelenési forma sem jelent azonos tartalmat a különböző országokban. *Egyrészt* a központi állami szervek megnövekedett szerepe figyelhető meg, továbbá nagy területeket átfogó magán-szervezeteké, amelyeket jelentős társadalmi igény segített életre hívni. *Másrészt* jelentős ellentétes mozgásokat is észlelhetünk ezen fejlődési irányvonalhoz képest. A növekvő anonimitás elidegenedést és anomíát eredményez. Egyre csökken azon emberek száma, akik fogékonyak a nagy területeket átfogó szervezetek iránt. Ez a politikában is arra vezet, hogy regionalissá, decentralizálttá válik és a helyi demokrácia intézményei erősödnek meg. Újra nő a helyi közösségek, így pl. a szomszédok kontroll-szerepe. Ezáltal a belső kontroll erősödésének és a hierarchikus kontroll szerepe csökkentésének lehetünk tanúi. Megnövekszik a kliens-orientált szociális munkának, amelyik az egyént nem kezelni vagy rehabilitálni akarja, hanem segítséget nyújtani az egyénnek ahhoz, hogy problémáit saját lehetőségeit és elképzeléseit felhasználva oldja meg. A fejlődés iránya azt jelzi, hogy az egyénorientált szociálpolitika nagy szerephez fog jutni a jövőben és a fejlődés útja az, hogy a kriminálpolitika egy eleme lesz a szociálpolitikának.

Hogyan lehet uralni a változó helyzetet? *Egyrészt* úgy, hogy növeljük a toleranciát a társadalom számára nemkívánatos viselkedési forma iránt. Történelmi tapasztalatok feltárásával kell bemutatni, hogy bizonyos körökben miért elkerülhetetlen ezek a nemkívánatos viselkedésformák. Minden társadalomnak számolnia kell nem kívánatos magatartásokkal, és ki kell alakítania ezek tolerálási stratégiáját. *Másrészt* úgy lehet ezeket a helyzeteket uralni, hogy megtanulunk differenciálni a különféle konfliktusok között. Ehhez elsőként azt kell tudomásul venni, hogy a konfliktusok bizonyos formái elkerülhetetlenek.

Azok a kontextusok, amelyekben a konfliktusok keletkeznek, nagyon változók. Létezhetnek konfliktusok személyes kapcsolatok nélkül, ilyen kapcsolatokon kívül

olyan anoním szituációkban, amikor a személyesség bármely formája elképzelhetetlen.

Gyors szociális változások idején a konfliktusok inkább gyakoriak, mint ritkák. Az aktív társadalom egyik jellemzője, hogy jelentős konfliktusok keletkeznek az értékek, a célok és a rivalizáló érdekek mentén.

Az elődsattakból látható, hogy az Európa integrálását elősegíteni hivatott egyik legfőbb szervezet valójában — legalábbis az elképzelések szintjén — nem ajánl, ill. nem tesz mást, mint megpróbálja megértetni a társadalommal a probléma lényegét, sily módon — nagyon közvetve — ösztönözni arra, hogy egyrészt problémaorientált önérdelmi stratégiát alakítson ki, másrészt intézményi kereteket is hozzon ehhez létre. Nyilvánvalóan további feladata az, hogy ezeket a kezdeményzéseket kiszolgálja. A problémát nem kívülről és felülről akarja megoldani, hanem az összes érintett részvételével. Az állam ehhez biztosítja egyrészt a tudományos-szakmai háttérbizást, másrészt a rendelkezésre álló anyagi eszközöket. Az állam nem kényszerítheti rá a lakosságra saját akaratát hatalmi eszközeivel (ezt egy normálisan működő szociálliberális gazdaságban nem is tehetné meg), hanem informálja az embereket a meglévő viszonyokról és keretet biztosít ahhoz, hogy az egyének, közösségek, formális és informális csoportok, ha érdekeiket felismerték, ha helyzetükön maguk is változtatni akarnak, saját akaratukból és felelősségükre ezt megtehessek.

2.3 A kriminálpolitika aktuális kérdései

A számos nézet, amelyekből az előbbiek során szemelvényeket mutattunk be, nem könnyítik az eligazodást, sőt, némely vonatkozásban nehezíti azt. Jól példázza ezt az ENSZ bűnözés-megelőzését foglalkozó helsinki intézetének egy igen jellemező definíciója.²⁹

A kriminálpolitika — szerint a felfogás szerint — *tág értelemben* magában foglalja a társadalom összes erőfeszítését a bűnözésmegelőzés és az elkövető kezelése érdekében, függetlenül attól, hogy ezek az intézkedések nemzeti vagy helyi hatóságoktól, szervezetektől vagy egyénektől származnak, s ugyancsak függetlenül attól, hogy ezek az intézkedések speciálisan vagy csupán érintőlegesen célozzák-e mindezeket. Így pl. a kriminálpolitika felöleli a szociális jólétre, a foglalkoztatásra és a nevelésre vonatkozó politikák intézkedéseit.

Az alkotók szándéka világosan felismerhető: ez egy igazán korrekt, egzakt, átfogó definíció. Túlsgószan is átfogó, és további „szépséghibája”, hogy ráadásul *kiterjesztő*, s így *ellentétes* még a *bűnmezőelőzésnél jelzett behatárolásokkal* is. Konkrét alkalmazása mindezek miatt egyszerűen lehetetlen.

Az eddig kifejtettek — úgy véljük — már bőségesen indokolják annak szükségességét, hogy a közeli jövőben hazánkban is egyértelmű választatot kell adni az olyan kérdésekre, mint például:

— miért nem célszerű a kriminálpolitika tág megfogalmazásával operálni;

— hogyan része a társadalom- és társadalomfejlesztési politikának a kriminálpolitika;

— mi a feladata a kriminálpolitikának, és így tovább.

A következőkben néhány fontos és rendkívül aktuális probléma felvetésével a kérdések megválaszolását kívánjuk elősegíteni.

2.3.1 A kriminálpolitika részterületei

A skandináv országokban érvényesülő kriminálpolitikai erőfeszítések a következő részterületeket ölelik fel:²⁰
— skandináv harmonizáció és együttműködés a bűntetőjog területén

- a kényszerű kezelés kritikája: lényeg és hatások
- kriminálpolitika mint a szociális politika része
- a büntető igazságszolgáltatási rendszer fejlődésének jövőbeli trendjei
- alternatív kriminálpolitika a skandináv országokban.

A kriminálpolitikán belüli harmonizáció legvilágosabban a *büntető szankciók rendszerében* öltött testet.

Lahti ímént idézett munkájában hangsúlyozza, hogy a demokratikus jóléti államokban számos *erdek és érték* kell tekintetbe vételre kerüljön a kriminálpolitikai döntések meghozatalakor. Már nem az a kérdés, hogy a bűnelkövetőt megbüntessük, a bűnözés ellen harcoljunk bármilyen áron. A kriminálpolitika az általános szociális politika integráns része kell legyen.

A skandináv országok egyre inkább tudatára ébredtek, hogy a bűnözés növekedése szoros összefüggésben van a társadalom fejlődési folyamataival (urbanizáció, tudományos és technikai fejlődés, magasabb életműv), amit elsődlegesen pozitívumként értékelünk. A kriminálpolitikai bázison alapuló érvek hatást kell gyakoroljanak arra a szemléletre is, ami szerint a fejlődés csak korlátozott lehet és egy határon túl szignifikáns befolyást gyakorol a bűnözésre.

2.3.2 Alternatív feladatok

Műndezeket előre bocsátva tegyük fel a kérdést: *mi a kriminálpolitika feladata?*

Lahti két évtizeddel ezelőtt foglalta írásban — tudomásunk szerint — elsőként azokat a szempontokat, amiket aztán előbb a finnnek, ezt követően a skandinávok, majd az ENSZ is elfogadott. Itt²¹ jelenik meg elsőként a skandináv kriminálpolitika máig érvényes egyik vezérelve: a bűnözés költségeinek csökkentése és szétterítése.

A kriminálpolitika *feladata* szerint: a) a bűnözés és a bűnözés ellenőrzése során előidézett szenvedés, fájdalom és egyéb költségek, illetve veszteségek minimalizálása; b) ezen költségek szétterítése. Ez a felfogás biztosítja az interdependenciát az elkövető, a sértett és a társadalom között.

Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy kik, milyen eszmék hatottak a skandináv kriminálpolitikára: Raimo Lahti mellett Patrik Törnudd nevére kell említeni, aki a 70-es évek fordulójára vezette be a kriminálpolitika feladatának új meghatározását, nevezetesen azt a sajátosságát, hogy foglalkoznia kell a bűnözés költségeinek csökkentésével és a társadalom egészére való igazságos szétterítésével. Ezt a definíciót átvette az 1975-ben tartott ötödik ENSZ Kongresszus a Bűnözésmegelőzésről és a Bűnelkövetők Kezeléséről. Külön szekció foglalkozott a bűnözés gazdasági és társadalmi következményeivel.

A szakemberek jelentős részének eleinte nem tetszett a rendkívül rideg megközelítés. Nincsak az ún. ortodox szocialista nézetek képviselői nem értettek vele egyet, hanem sokan mások sem, akik szerettek volna kitérni a valóság elől, s elhitetni: a bűnözés a nyugat-európai és észak-amerikai régiókban is csökkenthető, ha elegendő az

erőfeszítés és célirányos a tevékenység. Lahti a 80-as évek közepén írt egyik munkájában²² pragmatikusan közzelt a kérdéshez. Úgy véli: természetesen kívánatos, hogy a bűnözés csökkenjen. Végül is azonban ennél fontosabb a bűn társadalmi (social) költségeinek minimalizálása, a bűnözés ellenőrzése és megelőzése. A bűnözés növekedésével a fókusz a prevencióra kell eszen, mindenképp a kriminogén szituációk megelőzését szolgáló intézkedésekre, ezek között azon környezeti előfeltételek csökkentése, amelyek fokozzák a bűnelkövetés iránti hajlandóságot. A büntetési rendszert a nem kívánatos viselkedéssel szembeni harchoz egészen rendkívüli esetben kell igénybe venni, azt követően, hogy a különféle stratégiák összehasonlítása megtörtént ezek felhasználásakor mutatkozó társadalmi költségeik és hasznait tekintetében.

Megkülönböztetésre kerültek a viktimizációs költségek, a bűneselkmények által előidézett közvetett költségek és a bűnözés-ellenőrzési költségek. Ezek a költségek szétosztásra kerülnek a különböző résztvevők között, beleértve elsőként a társadalmat mint egészet: az aktuális és a potenciális áldozatokat; és az aktuális és potenciális tetteseket.

Ugyanezt a szemléletet képviseli Grahau,²³ amikor arról ír, hogy a kriminálpolitika számos országban előzetes intézkedések kifejtésétől fordult, mert rájött: a bűnözés megelőzése és csökkentése sokkal olcsóbb, mint a büntetői erő, börtönök és börtönök fenntartása. A bűn megelőzésért való felelősség kitérte a büntető igazságszügyi rendszeren kívüli intézményekre és egyénekre. A bűn természetes társadalmi jelenségévé vált, amelynek a megelőzés többé nem a specialisták exkluzív területe. A bűnözés megelőzése és a büntető igazságszügyi rendszer komplex és létfüggő.²⁴ Kialakult a kapcsolat a bűnözés-ellenőrzés formális rendszere és a szociális kontroll informális csatornáinak között.

Az előbbiekből adódik egy következmény, amit ismét kérdés formájában fogalmazunk meg. A kérdés annak a dilemmának az eldöntését igényli, hogy mit érdemesebb inkább tenni — különösen ott, ahol a rendelkezésre álló eszközök nagyon korlátozottak: erőfeszítéseket tenni a bűneselkmények számának mindenáron való csökkentése érdekében, vagy ehelyett az *ellenőrzés, azaz a társadalomra káros jelenség kontroll alatti tartása és ezzel egyidejűleg a költség minimalizálás-e a jobb stratégia?*

A válaszadáshoz segíthet Sten Heckscher, aki a kábítószert-émával összefüggésben mondja:²⁵ *kölközzet van a tekintetben, hogy az ellenőrző intézkedéseink által előidézett potenciális veszteség nagyobb, mint az a potenciális veszteség, amit az idézett volna elő, ha a jelenséget kontroll alatti tartott volna.*

Ha az előbbieket elfogadjuk, egyetérthetünk Lahtival, aki úgy véli,²⁶ hogy végülis, fontosabb a bűn szociális költségeit minimalizálni, mint a bűnözést kontroll alatti tartani. A megelőzés területén pedig a figyelmet elsősorban azokra a tényezőkre kell összpontosítani, amelyek a kriminogén szituációkat előzik meg, ezek között is első helyen szerepel azoknak az életkörülményeknek és környezeti feltételeknek a megelőzése, amelyek növelik a fogékonyságot a bűnrel szemben.

A kriminálpolitika feladatainak meghatározásakor jelentkező növekvő differenciálódás abban a tényben is lemelehető, hogy több figyelem fordítódik az igazságszügyi érvelésekre. Fontos annak eldöntése, hogy a bűn szociális

költségeinek milyen az allokációja a fő felek: a társadalom, az elkövetők és az áldozatok (sértettek) között.

Normális körülmények között megvan a lehetőség arra, hogy a hatóságok aktivitása koordinálásra kerüljön, és kialakuljon a kívánatos együttműködés ezek és a lakosság között. Skandináviában pl. többek között ezt a feladatot látják el a nemzeti bűnözésmegelőzési tanácsok.

2.3.3 Megelőzés vagy büntetés

A következő, a hagyományos koncepciót követők számára korántsem magától értendő kérdés a következő: *miért a megelőzésbe kell invesztálni és miért nem a büntetésbe?*

Szakemberek között továbbra is dúl a vita a megelőzés és a büntetés költségárnyait illetően. Számolások és nyers érdekek ütköznek abban, ahogy egyik vagy másik fél a saját nézeteit indokolja. Számunkra — mint erről a korábbiakban már szó volt — a költségminimalizálás a legfontosabb vezérelv. Ezért értünk egyet Lahtival,³⁷ aki szerint a bűnözés költségei minimalizálásának leghatékonyabb útja annak megelőzése. Azonban a büntető rendszernek a potenciális elkövetőre gyakorolt hatása korlátozott. Jobb megelőzni azokat a környezeti és szituációs hatásokat, ami a későbbiek során kriminogén hatást fejtenek ki. Egy korábbi munkájában³⁸ erről szól: A bűnözés költségei minimalizálásának leghatékonyabb módja a megelőzés. A büntető igazságszolgáltatási rendszernek a motiváló hatása a potenciális elkövetőre korlátozott. Jobb megelőzni azokat a környezeti feltételeket és szituációkat, amelyek ösztönöznék a jövőbeli elkövetésre.

Ebbe a szemléletbe illenek bele a *dekriminalizációs* elképzelések és azok indokai. Példaként érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy terjed a korábban tabunak számító kábítószerelvezettel kapcsolatos új felfogás, amely mindenfajta tradicionális, tabukon és érzelmi megfontolásokon alapuló szemléletet felváltja a racionalitással. Erről számol be Skolnik és Dombirink.³⁹ Ők idézik Kaplant,⁴⁰ aki a dekriminalizáció mellett, ill. a kriminalizáció ellen szól. Úgy véli: a marijuána élvezetét azért kell megengedni, mert az annyira jó, hanem azért, mert a kriminalizáció költségei meghaladják ennek a politikának hasznát.

Ha már a gyakorlatorientált felfogásnál tartunk, fel kell hívni a figyelmet az ún. *technikai és szociális kriminalpolitikára*, ami egy fontos terület az empirikus kriminológiai és pönológiai kutatásoknak. E szemlélet egyik képviselője: Ross szerint megkülönböztetést kell tenni a *technikai kriminalpolitika* és a *morális kriminalpolitika* között, annak ellenére, hogy ez a különbségtétel nem mindig történik meg.⁴¹

A kriminalpolitika elvei újragondolásához — részint prakticista, részint ideológikus megközelítésből — szolgál adalékkul Leif Lenke munkássága. Hangsúlyozza:⁴² a kriminalpolitikában érvényesülő represszió szintje a kapitalista országokban a minifeszít politikai konfliktusok és az e társadalmak különféle osztályai közötti hatalmi egyensúly által determinált. A skandináv országokban folytatott közvélemény-kutatás szerint is az emberek jelentős része úgy véli, hogy a bíróságok és a rendőrség a különféle szociális osztályokkal eltérően foglalkozik (1975-ös finn felmérés). Eszerint az egyedül elbárást tartják szájt házájukra jellemzőnek a finnek 20 (bíróság),

illetve 36 (rendőrség) %-a. Ugyanezek a számok a dánok esetében 42, ill. 49%, a svédekéknél 53, ill. 51%, a norvégoknál 50, ill. 45%.

A társadalmi determináltság fontosságát emeli ki Lahti is, amikor hangsúlyozza:⁴³ Bizonyos súlypontok a kriminalpolitikában nagyon eltérő hatásokat válthatnak ki különféle büntető-szankció rendszerekben és különböző szociális viszonyok között.

Egyet kell értenünk Inkeri Antilla tömör, és sokat idézett megfogalmazásával, ami szerint a *büntetői rendszer a kriminalpolitikai klíma barométere*.⁴⁴

2.3.4 Lehetőség részegységék

Az eredményes krimiálpolitikai munka előfeltétele néhány alapvető kérdés tisztázása. Ezek közül talán a legfontosabb: melyek a kriminalpolitika részei, s melyek nem; ezen belül: helytálló-e az a nézet, ami szerint csak a jog, ill. csak a büntetőjog tartozik ide.

Díjk-nak az áldozatokkal kapcsolatban írt krimiálpolitikai okfejtéséből⁴⁵ kikövetkeztethetően a krimiálpolitika részei a következők:

- büntető anyagi és eljárás jog;
- rendőrségi és ügyészségi tevékenység.

Álljon itt még egy nézet, amely ezt a felfogást közvetíti. Jankowski szerint a „hétköznapi” krimiálpolitika jogi tevékenységgel van összefüggésben, s az a Legfelsőbb Bíróságon, a Legfőbb Ügyészségen és az Igazságügyi Minisztériumban kerül kialakításra.

A Legfelsőbb Bíróság az alsóbb bíróságok számára iránymutató állásfoglalásokat hoz, a Legfőbb Ügyészség meghatározza a büntetések kisabásával kapcsolatos irányelveket a vádhatóságok számára, az IM pedig a jogászokat látja el információkkal a bűnözési rátákról, s egyúttal bizonyos következtetéseket is levon.⁴⁶

2.3.5 A krimiálpolitika „működés”

Az eddigi, jórészt elméleti jellegű fejtegetéseken túlmenően nem árt röviden azzal a gyakorlati kérdéssel is szembenézni, hogy *kik hozzák működésbe a krimiálpolitika rendszerét?*

Erre az érdekesnek már a szakirodalmi ismertetés szintjén is kitérni, mert mind idehaza, mind külföldön számosan vannak, akik evidenciaként vélik kezelhetőnek azt a nézetet, ami szerint a krimiálpolitika centruma a rendőrség. Ez a szervezet hivatott a többi krimiálpolitikai intézmény tevékenységének koordinálására, ez a szervezet kell a rendszergazda legyen azon egyszerű oknál fogva, hogy a már megtörtént bűncselekmények felderítésében valóban döntő a szerepe.

E szemlélet hívei körében úneprontásként hat az az empirikus megfigyelés,⁴⁷ ami szerint a rendőrség bűnmegelőzési tevékenysége során a kezdeményezési aktivitás nagyon alacsony. Berlinben pl., ahol a rendőri munka szervezete igen magas: saját kezdeményezésükből származó tevékenységük munkájuknak legfeljebb 1.5%-át tette ki. Ez azt jelenti, hogy ha normasértés történik, a kontroll beindulása elsősorban a normasértő környezeteiből, s nem a rendőrségi kezdeményezéstől várható.

Ez nem jelenti azt, mintha a rendőrség szerepe csökkenthető volna. Aromaa⁴⁸ már majd két évtizeddel ezelőtt felhívta a figyelmet arra, miszerint a rendőrség mind gyakrabban szolgál be, hogy olyan eseteket jelen-
tenek be náluk az állampolgárok, amelyre üldözéssel ko-

rábban nem foglalkoztak, mivel azokat az emberek egymás között rendezték le, hatósági beavatkozás nélkül. Ez különösen az erőszak bizonyos eseteire vonatkozik.

2.3.6 A kiadások eloszlása

Végül, de nem utolsósorban, mintegy összegező jelleggel foglalkoznunk kell a *kriminálpolitikai kiadások eloszlásának* komplex kérdéskörével.

A kriminálpolitika — mint tudjuk — természetesen foglalkozik a bűnözés csökkentésével, azonban más feladata is van, nevezetesen: az egyéni és kollektív jogok szavatolása. Ez pedig a korábban már több ízben említett kriminalitási költségeknek, legkülönbözőbb veszteségeknek a társadalom egészére való igazságos szétterítés útján valósítható meg. Igazságtalan az a társadalom, amelyik csak egy szűk réteggel (kerüljenek ki tagjai a bűnelkövetői vagy az áldozati oldalról) akarja elviseltetni, kvázi megfizettetni azt, ami a másik oldalon a társadalom egésze fejlődésének ára, negatív volójárója.

A kriminálpolitikai kiadások megoszlása egyes nyugateurópai országokban jelentős, bár nagyon változó mértékű.⁴⁰ A fő kategóriák: rendőrszettek; magánbiztonsági tisztek; börtönök; otthoni biztonsági intézkedések kiadásai; kiadások a bűnmegelőzésre.⁴⁰

3. A büntető igazságszolgáltatási rendszer és politika

3.1 Büntető igazságszolgáltatási rendszer

3.1.1 A rendszer elvei

Ehelyett ismét Raimo Lahti munkásságából indulunk ki, aki hangsúlyozza:⁴¹ Az utilitarianus elmélet elfogadása esetén sem mellőzhető annak vizsgálata, hogy milyen viszonyban állnak egymással a megtorlás és az igazságosság.

Ugyanő hívja fel a figyelmet a büntető igazságszolgáltatási rendszer kialakításánál figyelembe veendő szempontokra, amelyek a következők:

- hatékonyság (amit más fogalmat használva hasznosságunk is nevezhetünk)
- igazságosság (ami egy másik fogalomrendszerben a kiszámíthatóság szóval, illetve fogalommal helyettesíthető)
- emberség (ami egy másik szóhasználattal humanitásnak fordítható le).

A felsorolás rövid tartalmi kifejtését a következőkben adjuk közre:

Hatékonyság

Lahti szerint ennek lényege, hogy egyrészt a büntető igazságszolgáltatási rendszert csak eltűrhetetlen viselkedés megelőzésére kell használni; másrészt ekkor viszont meg kell vizsgálni az alkalmazás indokoltaságát, mégpedig költség-hasznon elemzés segítségével, ami magában foglalja a különféle büntetőpolitikai intézkedések összehasonlítását. A büntető igazságszolgáltatási rendszer mindenekelőtt generálprevenatív hatásán keresztül kell érvényesülnie. A büntető igazságszolgáltatási rendszer tartalmát úgy kell meghatározni, hogy ezen az úton olyan csekély fájdalom és egyéb szociális költség keletkezzék,

amilyen kevés csak lehetséges anélkül, hogy a generálprevenció bármiféle lényeges csökkenése bekövetkezne.

Igazságosság

Büntető igazságszolgáltatási rendszer csak akkor tekinthető ésszerűnek, ha a bűnözés káros hatásainak eloszlása és ennek kontrollja megvalósult. A büntető igazságszolgáltatási rendszer csak akkor tekinthető igazságosnak, ha megvizsgálásra kerül: nem sérültek-e az egyenlőség, korrektség és előre láthatóság (kiszámíthatóság) elvei. Figyelembe kell venni, hogy a szankciók arányban legyenek a bűnösséggel, a keletkezett károkkal és a tett elítélendőségével. Készerű mértékben az áldozatok érdekeire is tekintettel kell lenni.

Emberség

A büntető igazságszolgáltatási rendszer úgy határozandó meg, hogy az harmonikus kapcsolatban legyen az emberi méltósággal, integritással, szabadsággal, továbbá egyéb emberi jogokkal kapcsolatos elvekkel.

3.1.2 A rendszer elemei (komponensei)

Feladatmeghatározás

A büntető igazságszolgáltatás rendszere a következő — részben konfliktusos — feladatokat látja el:⁴²

- (a) a bűn megelőzése
- (b) az igazság szétosztása.

A szerző hangsúlyozza, hogy a fenti célok nincsenek egymással konfliktusban.⁴³

Az előbbieknél megfelelően rögzíti Mueller a büntető igazságszolgálati rendszer modelljét.⁴⁴ Itt lényegében három dimenzióban helyezi el a legfontosabb elemeket:

Az első dimenzió a *fő komponensek* (csatornák), a következők szerint:

1. jogi kényszerítő intézmények általában a maguk preventív és vizsgáló funkcióikkal (rendőrség)
 2. bírósági rendszer, beleértve a büncselekménnyel való vádolást és a bűnösség megállapítása esetén az elítélést;
 3. büntető vagy korrekciós rendszer;
 4. azok a hivatalok vagy hivataloknak tekintett társadalmi szervezetek, amelyek az elkövetővel (vádolt — elítélt) tud az előbbihez képest kevésbé formális módon képesek és hivatottak foglalkozni. (Diverzió — elterelés.)
- A második dimenzióban a felső szinten foglalnak helyet azok a *szükségletek* (diszciplínák), amelyek elsajátítása kell az előbbi rendszerek helyes működéséhez. Ezek a következők:

1. ezotériális munka
2. jog
3. szociológia
4. pszichológia
5. biológia (pszichiátria)
6. gazdaság
7. büntető igazságszolgáltatás (-ügy)
8. politika
9. egyéb, vegyes ismeretek.

Mind ezek — a társadalmi rendszerek és országok közelébe — egyre inkább azonos ismeretekkel kell, hogy állásuk az előző négy csoportban tevékenykedjék.

A harmadik dimenzióban az alsó szinten szerepelnek azok a *bűnözési-bűnelkövetési problémák* (bűnözési célpontok), amelyek országról országra változnak. Ilyenek:

1. erőszak — személyek
2. drogek — vagyonok
3. viktimizáció
4. gépjárművek — közlekedési bűnözés
5. technológia — fohérgalléros bűnözés
6. egyéb bűnözés
7. más, itt nem említett olyan tényezők, mint pl. maga a gazdaság.

Mueller e modell felvázolásának kiegészítéseképp hanguláyzandónak tart két tényezőt:

Először is fontos az előrejelzés, nem általában a bűnözésről, hanem azokról a konkrét bűncselekményekről, amelyek elszaporodásával a lakosságunk várhatóan szembe kell néznie. Másodszor fontos a kapcsolatok feltárása a társadalmi-gazdasági és politikai döntésekkel és fejlődéssel.

Költség-haszon elemzés

Bár erről az előbbiek során már bőséggel esett szó, e résztema tárgyalásánál is szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer a nem kívánatos viselkedés megakadályozáskor, a döntéshozatalnál egyetlen szempontot kell, hogy figyelembe vegyen: a különféle beavatkozások szociális költségeinek és hasznainak összehasonlításakor keletkező eredményt.⁵³

3.2 Büntető igazságszolgáltatási politika

3.2.1 A politika céljai

A. előadottak ismeretében két ílyet emelhetünk ki:

1. A jelenség kontroll alatt tartása;
2. A bűncselekmények költségeinek csökkentése és a társadalom egészére való szétterítése.

3.2.2 A politika elvei

Kiindulási bázisunk a skandináv — göröngyös utat bejárt — kriminál (büntető igazságszolgáltatási, büntető) politika tanulságaira épül. (V. ö.: Raimo Lahtinak a finn és a skandináv kriminálpolitikáról írt, és már korábban is hivatkozott számos munkáját.) Ezerint a büntető igazságszolgáltatási politika tevékenységének meghatározásakor feltétlenül tekintetbe kell venni a következő szempontokat, illetve elveket:

— A *hasznosság és a kiszámíthatóság*.

A *hasznosság* lényege a költség-haszon elemzés eredményeinek tekintetbe vétele a teljes büntető igazságszolgáltatási politikai rendszer és annak egyes elemei megalkotásakor, működtetésekor.

A *kiszámíthatóság* lényege, hogy biztosítva legyen a lehetséges mértékig az uniformitás. A generálprevenzív eszme prioritásból következően a tetartarányosság maximuma várható el.

Itt jó mérce a svéd Btk: legújabb változata, ami a fegyelmbe vevő egyéniesítő szempontokat is a lehetséges maximumig fokozva, azokat taxatív felsorolja.⁵⁴

Ezen az alapon, a fenti elveket követve célszerű a *regionális, közép-európai, részben a tradíciókon alapuló saját büntetés-kiszabási szempontrendszerünket a jogalkotás részére a jövőben kimunkálni.*

— A *korrektség*

A korrektséget fel lehet váltani az *igazságosság* kife-

jezőssel, aminek lényege az alapvető jogelvek feltétlen tisztelése.

— A *humanitás*

A humanitás a mi régiókban elsősorban a büntető igazságszolgáltatás során érvényesítendő *moralitás* előtérbe helyezését jelenti. Elismerve, hogy a generálprevenzió alapvető feladata a köztudat formálása, nagyon fontos ezúton is a regionális fejletlenség, a Nyugat-Európa-hoz képest megnyilvánuló provincializmus csökkentése. Ez elsősorban a tolerancia elvének a büntető igazságszolgáltatási politikába való „becsempészésével” érhető el.

3.2.3 A politika költségei

E téma tárgyalását és összegzését megkönnyíti az ENSZ egy kifejezetten ide vonatkozó céltanulmánya.⁵⁷ Ezerint a következő tényezők szem előtt tartása szükséges minden, tradíciókat és érzelmi motivációkat mellőző, racionális döntés meghozatalakor. (Ez egyben azt is jelenti, hogy amennyiben valamely ország e szempontokat részben vagy egészében figyelmen kívül hagyja, az döntéseiben mellozi az ésszerűséget és a szükségesnél több pénzt fordít a bűnmegelőzésre. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az ilyen hatalom pazarló módon gazdálkodik.)

— *Pénzügyi költségek*

Tudomásul kell venni, hogy a bűncselekmények közvetlen vagy közvetett költségeinek csak egy korlátozott része becsülhető pénzügyi fogalmakkal. A társadalom és az állam természetesen jelentős összegeket áldoz arra, hogy hatékony büntető igazságszolgáltatási politikát, rendőrséget és felderítő hálózatot tartson fenn, ugyanígy a véd és védelem, a börtönök és a rehabilitációs intézmények és programok, az áldozatok és hozzátartozóinak kártalanítása, illetve kárenyhítés és számos, az előbbiekhez tartozó szolgáltatás jelentős összeget tesz ki. Az ENSZ becslései szerint — az állami költségvetésnek a fejletlen országok 2–3%-át, a fejlődő országok 9–14%-át áldoznak bűnözés-megelőzésre, illetve a bűnözés következményeinek csökkentésére. Ezek nagy része a kormányhivatalok, ezek között is elsősorban a belügyi és az igazságügyi tárca valamint a bíróság működtetésére kerül felhasználásra.

Közvetlen (direkt) költségek

Ezek közé tartoznak a bűncselekmények sértettjeinek orvosi kezelésével, kereseti és vagyoni veszteségeivel együtt járó költségek.

A *fizikai* következmények lehetnek hovesek és rövid tartamúak vagy krónikus jellegűek. A sértett ugyanakkor *szociálisan és pszichikailag* is károsodhat.

A *szociális* hátrány magában foglalja az egyén foglalkozásának elvesztését, részben azért, mert korábbi foglalkozásának ellátására alkalmatlanná válik: pl. azért, mert megszűnik a korábbi biztonságérzete vagy képtelenné válik a társadalommal való egészséges kapcsolattartásra.

A *pszichikai* hatás az erőszakos bűncselekmények, a szexuális cselekmények, a lakásbotorések és lakásrablások következménye lehet. Több más, az egyén számára traumatikus élményt eredményező bűncselekmény is kiválthat különféle pszichés zavarokat, mint depresszió, szegényérzet, bűntudat, önvád. Mindezek képtelenné

tehetik az egyént arra, hogy a társadalmi kapcsolatokat a szükséges mértékben fenntartsa.

Itt jegyzendő meg, hogy a bűnözés és a büne megelőzés gazdasági tényezőivel nem számolni nemcsak azért súlyos hiba, mert ez a mérhető költségek közül a legnagyobb, hanem azért is, mert ez költségek alakulása a legobjektívabb mutatója valamely ország bűnözési helyzetének, e helyzet társadalmi megítélésének, illetve az előbbiekben bekevertetett változásoknak.

Közvetett (indirekt) költségek

Ezek közé tartoznak azok, amelyeket a büncselekmény a társadalomnak az azzal közvetlenül nem érintett tagjai számára okozott. Ezek egy része nagyon nehezen számszerűsíthető csakúgy, mint az az emocionális fájdalom, ami a családtagokat és a barátokat érinti. A tanúk órákat vagy napokat töltenek el a rendőrségi vizsgálatok és a bírósági eljárások során. A *vásárlók* magasabb árakat kell fizessenek, mivel a bűnözés egy része az árak emelésére irányul. A vagyonátványok tulajdonosai nagyobb biztosítási összegeket kell kössenek, hogy tulajdonuk meglátásának esetén ne érje őket túlzott anyagi veszteség. Egy idő után azonban az anyagi veszteség katasztrófia méreteket ölthet és a biztosítók felmondják a szerződéseiket. Az *állagembernek magasabb adókat* kell fizetnie, hogy így pótolja a büncselekmények előidézői által okozott károkat.

— Szociális (és morális) költségek

Közvetlen (direkt) költségek

Ez valamennyi országban magas. Legsúlyosabb hatása abban nevezhető meg, hogy a kormányok *kapacitását* csökkentik más irányú szükségletek kielégítésében.

Itt azonban — csetleges félreértések elkerülése végett — megjegyezzük: ezen veszteségek pótlása (költségek előteremtése) szervez része a kormányzati feladatoknak, hiszen a bűnözés a társadalom normális működéssének kísérőjelensége, egyes társadalmi csoportoknak olyan reális szükségletkielégítési formája, amellyel a kormányzatnak számolnia kell. Természetesen a többség szemében népszerű kormányzati álláspont lehet, amelyik a bűnözésért való teljes felelősséget kizárólag egy (hünelkövető) kisebbségre hárítja, nem véve tudomást arról, hogy a bűnözés társadalmi produktum, aminek alapvetően társadalmi okai vannak.

Közvetett (indirekt) költségek

Ezek mutatják a legkevesebb állandóságot. Lehetnek olyan periódusok, amikor az állam — bizonyos büncselekmények elszaporodása következtében — a társadalmi hanyatlás különféle változataiba keveredik. Megjegyezzük: ha az ok-okozat viszonyt reálisan nézzük, a bűnözés még ilyen szélsőséges esetben sem tekinthető a hanyatlás okozójának, hanem csupán a hanyatlás kísérőjelenségének és egyben veszélyezőjének.

Eznek egyik formája, amikor a lakosság a *korruptió* elhatalmasodása folytán *moralis válságba* kerül, sőt kifejezetten demoralizálódik. Ugyanígyen hatást eredményoz, ha a hatalom bizalmi politikát folytat, s így a társadalom képtelen az általa kívánatosnak tartott fejlődési utat bejárni. Amennyiben a lakosság *nem képes vagy nem akar a nemzet életében önként részt venni* és annak fejlődését elősegíteni, s ha ezzel egyidejűleg gazdasági, ipari és szer-

vezett bűnözés elvágja a helyi és a nemzeti politikát egymástól, az adott ország gazdasági növekedése és szociális békéje súlyos veszélybe kerül.

Ha a lakosság azt észleli, hogy az állam nem képes vagy nem akar a bűnözés ellen fellépni, a lakosság reakciója az, hogy *kormányait leértékeli*, frusztráltan fordul vele szembe, s az egyéni és a nemzeti produktivitás jelentősen lecsökken.

Továbbmonvo: a társadalmi béke és stabilitás is veszélybe kerül. A bűnözés a társadalom valamennyi tagját érinti, azonban a különböző csoportokat eltérő mértékben sújtja. A büncselekményekkel *leginkább érintett* csoportok gyakran a *legkevésbé képesek képviselni érdekeiket*.

Amikor a büncselekmények elérnek egy bizonyos szintet, az állam az erőszak fokozásával szokott válaszolni, ami könnyen teheti kétségesé az alapvető emberi jogok érvényesülését, növeli a szociális feszültséget, s jelentősen visszaveti a gazdasági fejlődést.

Hatékony bűnözés megelőző és ellenőrző program nélkül nincsenek nevelési sikerek, nincsenek eredményes (mező)gazdasági reformok, nincsenek túlhatalom elleni lépések, nincsenek ipari programok. (Idézet az említett ENSZ anyagból.)

3.3 Összefoglalás:

Leszögezhető, hogy a büntető igazságszolgáltatási politika olyan prevenció gyűjtőneve, amelyben olyan elvek és célok fogalmazódnak meg, amelyek a következőkben említésre kerülő részpolitikákban realizálódnak. Ezek az elvek elsősorban a terhek igazságos elosztására, a költségek takarékos felhasználására vonatkoznak.⁵⁸

4. Büntető politika

4.1 A büntetés célja

Előjáróban álljon itt egy igen alapvető megállapítás! Durkheim szerint⁵⁹ a büntetés szimbolikus funkciója abban áll, hogy a közösségi tudat elzavargásának és hatékonyságának megőrzésével biztosítja a társadalmi kohézió csorbítatlan megmaradását. Ugyanakkor ez egyfajta szolidaritás is jelképezhet.

Elméleti kiindulásként idézzük Bibó Istvánt. Ő azt kérdezi:⁶⁰ „... milyen társadalmi cél kívánja, hogy a büntetőjog a megtorlás büntetés formájában szolidaritást vállaljon a társadalmi közösség felháborított tagjaival? Ez a cél nem lehet más, mint éppen ennek a felháborodásnak a szublimálása és levezetése, intézményesség, absztrakció, objektívív, igazságosság tétele mindama technikai eszközök: — a pártatlan bíró, a tagolt és kontradiktórium eljárás, a fellebbvitel lehetőség és a közösség hatalmával biztosított végrehajtás — segítségével, amelyek ennek a célnak a szolgálatában a jog számára ösüldök óta rendelkezésre állottak.”

Akkor hát valójában mi a büntetés célja? Számos, részben egymással szöges ellentétben álló elképzelés kapott itt is teret részint az államirányítási, részint a szűk értelemben vett szakmai szinteken és berkekben. Helyesnek látjuk, hogy ismét egy skandináv álláspontból induljunk ki.

Erenius szerint⁶¹ a büntetés célja, hogy megelőzze a nem kívánatos tetteket vagy elősegítse a kívánatos tetteket a társadalomban. Az, hogy mi a kívánatos vagy a nem ki-

ponatos: politikai kérdés, amit azonban nem a szokásos politikai ntak igénybe vételével döntenek el. Kérdéses, **vágy** a büntetés-e a leginkább felhasználható eszköz ezen „politikai” célok követésére? A szankciók adekvátan konstruáltak? Ez egy fontos területe az empirikus kriminológiai és pónológiai kutatásoknak. Ross szerint megkülönböztetést kell tenni a *technikai kriminálpolitika* és a *morális kriminálpolitika* között. Annak ellenére, hogy ez a különbségtétel nem mindig történik meg.

Inkeri Anttila szerint⁸² a skandináv büntetőpolitika a „generálprevenció” fogalmába beleérti a figyelmeztetésen és a megfélemlítésen, valamint az általános elrettentésen túl a nem kívánatos magatartásnak mint a közvélemény által szociáletikailag elfélcendőnek megjelölése útján a szociáletikai sztandard fenntartását. A büntetés elrettentő célja ezért esupán egy a sok között, és számos esetben valóban a legfontosabb. Az egyensúly megtartása a büntetethető válás lehetőségével valószínűleg fontosabb mint a büntetés súlyossága.

Végezetül megjegyezzük, hogy a büntetés céljának a meghatározásával kapcsolatban hazánkban is jelentékes nyezetkülönbségek mutatkoztak az elmúlt néhány évtizedben. A viták eredményét és a szemlélet változását az 1961. évi V. tv. illetve a hatályos Btk. vonatkozó szakaszainak összevetése jól tükrözi.

4.2 A büntetőpolitika hatékony(talan)sága

Rusche és Kirchheimer⁸³ fellívja a figyelmet arra az osztrák kutatásra, amelyik azt bizonyítja, hogy nem sikerült összefüggést találni a bűnözés gyakorisága és a büntetőpolitika között. A Németországra, Angliára, Franciaországra és Olaszországra kiterjedő vizsgálat azt mutatta, hogy a bűnözési ráta a büntetőpolitikával semmiféle kapcsolatot nem mutat. annál inkább közvetlen összefüggést a gazdasági fejlődéssel.⁸⁴

Lényegében ezt a szemléletet erősíti meg, illetve az előbbi megfogalmazás kategórikusabb formáját alkalmazza Nils Christie, aki szerint a *büntetőjognak nincs célja, csak funkciója, ezért hatékonyága nagyonis kérdéses*. Így ír⁸⁵ „A büntető intézmények szerepét nehéz megítélni. Egyrészt visszatérően jelentkezik a büntetések hatékonyságáról szóló állítás. Másrészt a hiányos bizonyíték e hasznosságról. Harmadrészt a számtalan letartóztatás eredménytelensége, ami a hatékonyságnak ellene mond. Azonban mindezek semmit sem változtattak a hatékonyságról alkotott elképzelésről. Ehelyett abból a premiszából kell kiindulnunk, hogy a *büntetésnek nincs semmiféle célja*. Annak *felhívó jellege van*, a *mágia* egy fajtája, része egy rituálénak, van funkciója, ez azonban nem a hasznossági érteke, mint azt sokan hangoztatják.”

Stangl szerint⁸⁶ a büntető anyagi jog és a büntető eljárás nem funkcionál a produktív erők számára. Ennek okai a következők:

— A fogvatartottak száma miként a múltban, úgy a jelenben is túl kevés ahhoz, hogy bármiféle befolyást gyakorolhasson a munkaerő-piacra.

— A büntetőjog preventív ereje nem alkalmas arra, hogy megfélemlítse az embereket. A fejelem és a motiváció a termelési módból eredeztethető és végső meg erősítést az anyagi javak hiánya által kapnak, amit az eredményezhet, hogy a respektív szokásokat nem veszik figyelembe.

Az előadottak megfelelő leegyszerűsítésével az a következtetés vonható le, hogy a *büntetőpolitika nem más, mint racionalitásból fakadó állami önkortózás*, amely mindenkor visszatükrözi az adott ország hatalmi jellegzetességeit, kormányzati módszereit.

4.3 A szankciók értékének változása a társadalomban

Nagyon fontos feladat, hogy mind a szakmai, mind (sőt még inkább) a közvéleményben megingassuk a szankciók fetiszizálásába, megváltoztathatatlanóságába vetett hitet. A szigorú szankció és a kegyetlen szankció közé nem tehető egyenlőségjel. Ezért célszerű röviden megismerkednünk az e területen végzett kutatások, megfogalmazott nézetek közül egynehánnyal.

A *szankciók értékrendbeli helye* az első ilyen kiemelhető téma. Ezzel összefüggésben pedig meg-megújuló vita folyik az *elrettentés szerepéről*. A nézetek itt is változóban vannak — különösen ami a szakmai hozzáállást illeti. A közvélemény — különösen olyan időkben, amikor a bűnözés növekszik vagy új bünelkövetési formák jelennek meg — változatlanul hisz az elrettentés erejében.

Az elrettentésről általánosságban nem értelmes dolog beszélni — állítja Kühlhorn-Svensson. Az elrettentés bizonyos körülmények között hatásos lehet, mások között pedig nem. Így annak a kérdésnek a megválaszolására látszik hasznos feladatnak, hogy milyen körülmények között lehet az általános elrettentés hatásos. Nyilvánvaló, hogy elterjedt bűncselekmények esetében az általános elrettentés hatása csak csekély lehet. Az is előfordul, hogy valamilyen jelenségre nem kell jogi eszközökkel reagálni, mert közben a társadalmi közhangulat meg át olyan változáson, aminek eredményeként elegendő a morális elitélés.⁸⁷

A különféle szankciók aktuális büntető értéke időről időre változik — hangsúlyozza Lahti. Az életszínvonal emelkedésével egyidejűleg a börtönbüntetés időtartamának csökkentése nem jelent szignifikánsan nagyobb elnézést, hanem inkább azt lehet mondani, hogy ezzel a korábbi egyensúlyi helyzet áll helyre.

Nagyon fontos a büntetés meghatározásánál az a szimbólikus kifejező erő, amit a büntetés a társadalom értékrendjében betölt.

Az a tény, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer egyidejűleg kerül a társadalomban mint morális és szociális norma kifejeződéscé, felhasználásra, a rendszer legitímációját jelenti: a lakosságunk azt kell éreznie, hogy egy számára akeptálható folyamatban vesz részt.

Tény, hogy az ún. moralitás elleni cselekmények radikálisan teret vesztek a skandináv államokban. Ugyanakkor nőtt a kívánalom a büntetésre annak függvényében, hogy a társadalomnak a tettek milyen károkat okoztak, illetve milyen érdekeik sérültek. Ebből az következik, hogy ma kár és a veszély speciálisabb definiálásának igénye merült fel.⁸⁸

Világosan fogalmazza meg a holland álláspontot Dijk⁸⁹ aki szerint a letartóztatás, a büntetés és a kezelés nem kaphat prioritást ebben a rendszerben. Az elkövető-orientált megelőzés feladata a potenciális elkövetők elrettentése, aminek biztosítása a viszonylag magas felderítési ráta. A harmadik fontos csoport a konformistáké, akiket nem kell elrettenteni.

Lényegében az előző felfogás teremtette meg a táptalajt azoknak a nézeteknek is, amelyek középpontjában

a hagyományos büntetések értékesítése áll. E szemlélet egyik fő szórívője Nils Christie. Ő több helyütt részletesen kifejti: miként változott meg a büntetés értéke, hogyan vesztette el a fizikai fájdalom okozása korábbi jelentőségét a gazdaság fejlődésével és a gazdasági jellegű büntetések lehetőségével.⁷⁰ A jogalkotók, a törvényhozók ezeket a szempontokat ma még kevésbé veszik figyelembe döntéseiknél. A közvélemény a saját gondolatrendszerében — az intolerancia mértékének növekedésével arányosan egyre csökkenő mértékben — pedig még kevésbé.

Épp a fentiek miatt érthetőnek egyet a korábban már idézett, de most újfent ide kívánczoló megállapítással, miszerint a büntetési rendszer a kriminálpolitikai klíma barométere.⁷¹

Az előzőekben felvázolt szemlélet azt sugallja, hogy a büntetésnek nincs célja, csak funkciója, az viszont nem azonos azzal, amiről hagyományosan beszélnek.

Ezt erősíti Nils-Christie, amikor így fogalmaz:⁷² Meg kell vizsgálnunk, hogy a bennünket körülvevő értékrendbe mi illeszkedik be és mi nem. Akarunk-e bizonyos tetteket büncselekményekként megnevezni, s ha igen, melyeket és mely körülmények között? Akarunk-e bizonyos személyeket hűnözökként stigmatizálni, s ha igen, melyeket és milyen körülmények között? A büntetések mely fajtáját tartjuk elfogadhatónak — mint pl. a házasság, a pénz, az idő vagy az élet elvesztését? Választ kell találnunk ezekre a kérdésekre, amelyekben visszatükröződnek saját magunkról szóló elképzelések. A Skandináviában, Nagybritanniában, Lengyelországban, USA-ban és a Szovjetunióban levő elítéltszámok nagysága sommiféle racionális magyarázattal nem szolgál. Az alacsony börtönszáruk mellett az etikain kívül egyetlen más érv nem szól. A hatékonyság, mint érték mítosza elfedi a valós képet és lehetetlenné teszi, hogy egy olyan büntetőjogi rendszer kerüljön kidolgozásra, ami kevésbé szigorú.

Christie másutt leszögezi:⁷³ Világosan ki kell mondani: a büntetés fájdalom a fájdalomért. Kultúránk komfortkereső. A fájdalom okozása erős kontrastát kultúránk egészén belül. Hogy ezt elfedjük, gyakran a valóságosnál gyönyörűbb képet vázolunk fel a börtönökről.

Kis rendszerekben az emberek sok mindent akarnak tudni egymásról. Gyerekeinket nem szoktuk hűnözni megnevezni. Túl sokat tudunk egymásról. Azonban az ilyesnek tettei már egészen más megítélés alá esnek.

A szociális rendszerek úgy kellene megalkotni, hogy a szociális távolságok a rendszer tagjai között csökkenthető legyenek. Számos tanulmány számol be arról, hogy a büntetés csökkenthető, amennyiben a fizikális és a pszichés távolságok csökkenthetők. Valamennyi tapasztalatunk azt bizonyítja: a börtönökben olyan személyek foglalnak helyet, akik társadalmi rétegződésbeli, faji, neveltetésbeli szempontból távol állnak a döntéshozóktól. Olyan szociális rendszerek kialakításán kellene fáradozni, amelyekben a hatalom szempontjából maximális egyenlőség érvényesül a rendszer tagjai között. Az egyenlőség érzékennyé teszi az embereket a másik fájdalom iránt és előtérbe helyezi a konfliktusok polgári megoldásait. Világossá kell tenni jelenlegi rendszerünk teljes irracionalitását. Világossá kell tenni, hogy a bűnözés területén alig valami változás következne be, ha a börtönpopulációt a felére csökkentenénk vagy a kétszeresére növelnénk.

Ahelyett, hogy úgy tekintenék a büntető rendszerre,

mint egy racionális rendszerre a bűnözés kontroll alatt tartása céljából; azt kellene megállapítanunk, hogy az egy szimbolikus kifejezéstartalommal rendelkező intézmény. A büntetőeljárás egy intézményesített út a bánat kifejezésére. Azok, akik felháborodtak, nagyobb teret kellene kapjanak ezen emócióik kifejezésre juttatásának anélkül a hit nélkül, hogy a szociális hasznosság érvényesül. A büntető jogot fel kell váltania a polgári jog.

Amennyiben ebbe, a ma (még) a gyakorlati megvalósulástól vélhetőleg meglehetősen távol álló szemlélet- és gondolkodásmódban megpróbálunk behelyezkedni, úgy egy újabb érvet kaphatunk annak az elképzelésnek a meggyőzéséhez, ami szerint a *jóváttétel megfelel a költségek igazságos szétterítése* elvnek. Következésképp a jövő társadalmi, amennyiben a jelenleg még szokásos, évszázados megszokásokon nyugvó igazságértélteli rendszer helyébe egy toleránsabb és gazdaságosabb prevenciósi rendszert akarnak megteremtteni, úgy ebben a tettes-sértett közötti kiegyezésnek nagy szerepet kell kapnia.

Dr. Irk Ferenc

IEGYZETEK

- Graham, J.: Crime prevention strategies in Europe and North America, Helsinki, Finland 1990. HEUNI No. 18
- Graham in. S. p. / 3 Graham in. 11—12. pp.
- Graham in. 9. p.
- Graham in. 9. p.
- Dijk J.J.M.: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: Kaiser/Albrecht: Crime and Criminal Policy in Europe Freiburg 1990. 205—220. pp.
- Táblázatosaon ld. Dijk in. 218. p.
- Dijk in. 218. p.
- Kuczsa A.: A bűnmegelőzés koncepciója. Belügyi Szemle 1990/9. 9. p.
- United Nations: Guiding Principles for Crime Prevention and Criminal Justice in the Context of Development and a New International Economic Order. 1985.
- Dijk, J.J.M.: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: Kaiser/Albrecht: Crime and Criminal Policy in Europe 205—220. pp.
- Anttila, J.: Conservative and Radical Policy in the Nordic Country. Scandinavian Studies in Criminology Vol 3 (1971) 9—21. pp.
- Graham, J.: Commentary. In: Dijk, J.J.M.: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: Kaiser/Albrecht: Crime and Criminal Policy in Europe Freiburg 1990. 229—236. pp.
- Graham, J.: Crime prevention strategies in Europe and North America, Helsinki, Finland 1990. HEUNI No. 18.
- Mueller, G.O.W.: Criminal justice processes and perspectives in a changing world. In: Course on United Nations Criminal Justice Policy. Helsinki 1985. HEUNI No. 6 137—146. pp.
- Vö.: Kaiser—Kerner—Sack—Schellhoss (Hrsg.): Kleines Kriminologisches Wörterbuch. Heidelberg 1985. 248. p.
- Vö.: Roth, R.: Evaluation of the Contribution of Historical Research to Crime Policy and the Forecasting of Trends in Crime Policy, Taking into Account the Changes in the Social and Economical Context. In: Council of Europe: Historical Research on Crime and Criminal Justice. Collected Studies in Criminological Research. Vol. XXII. Strasbourg 1985. 99—153. pp.
- Roth in. 103. p.
- Vö.: Roth in. 106. p.
- Roth in. 106. p.
- Roth in. 129—130. pp.

22. *Lahti, R.*: Scandinavian Criminal Policy: Trends and Interactions. Course on United Nations Criminal Policy. Helsinki 16—20 September 1985. 1—18. pp.
23. *Lahti, R.*: Punishment and Justice — A Finnish Approach. In: Broekman, J. M. — Opalek, K. — Kerimond, D.A.A. (Ed. by): Social Justice and individual Responsibility. Stuttgart 1985. 267—201. pp.
24. *Lahti, R.*: Current Trends in Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop, N. (Ed. by): Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980—1985. Scandinavian Research Council for Criminology Copenhagen 1985. 69—72. pp.
25. *Kaiser—Kerner—Sack—Schellhoss* 1985. im. 248. p.
26. *Lahti, R.*: On the reduction and distribution of the costs of crime. *Jurisprudentia* 1972:1 298—313. pp.
27. *Woodham, W.*: Draft Report on Agenda Item 9: Economic and Social Consequences of Crime: New Challenges for Research and Planning. Fifth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders. Geneva, Switzerland 1975.
28. Report on Decriminalisation. Council of Europe 1980. 31. és köv. pp.
29. HEUNI: Towards Rational and Effective Justice. Seminar Discussion Gids. Helsinki 1984.
30. *Lahti, R.*: Current Trends in Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop 1985. im. 69—72. pp.
31. *Lahti, R.*: On the reduction and distribution of the costs of crime. Im. 1972.
32. *Lahti, R.*: Punishment and Justice — A Finnish Approach. Im. 1985.
33. *Graham* im. 1990.
34. *Graham* im. 1990. 7. p.
35. V.ö. Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980—85. 73—87. pp.
36. *Lahti, R.*: Current Trends in Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop 1985. im. 69—72. pp.
37. *Lahti, R.*: Punishment and Justice — A Finnish Approach. Im. 1985.
38. *Lahti, R.*: Punishment and Justice — A Finnish Approach. 11th World Congress on Philosophy of Law and Social Sciences. Helsinki 1983.
39. *Skolnick, J. H.* — Dombirak, J.: The Legalisation of Deviance. *Criminology* Vol. 16. No. 2 (1978) 193—208. pp.
40. *Kaplan, J.*: Marijuana: The New Prohibition. Meridian, New York 1971.
41. *Erenius, G.*: Criminal negligence and individuality. P. A Norstedt & Söners Forlag, Stockholm 1976. 101. p.
42. *Lenke, L.*: Criminal Policy and Repression in Capitalist Societies — the Scandinavian Case. *Scandinavian Studies in Criminology*. Vol. 7 (1980) 5—30. pp.
43. *Lahti, R.*: Criminal Sanctions in Finland: A System in Transition. *Scandinavian Studies in Criminology* Vol. 21 (1977) 121—157. pp.
44. *Anttila, J.*: Incarceration for Crimes never Committed. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, No. 0 Helsinki 1975.
45. *Dijk, J.J.M.*: Recent developments in the criminal policy on victims in The Netherlands. In: Changing victim policy: the United Nations victim declaration and recent developments in Europe. Report on the Meeting of an ad hoc Expert Group Meeting, Helsinki, 17—20 November 1989. HEUNI Publication Series No. 16. 1989. 68—81. pp.
46. *Jankowski, M.*: New Trends in Polish Criminal Policy. In: HEUNI: Papers on Crime Policy 2. Contributions from HEUNI scholars. Helsinki, 1986. No. 10 97—110. pp.
47. *Stangl, W.*: The Effect of Penal Control on Society. In: Squires, P. /Hilgard, P. (Ed. by): Disputing Deviance: Experience of Youth in the 80's. Working Papers in European Criminology No. 4. European Group for the Study of Deviance and Social Control. 1983. 10—19. pp.
48. *Aromaa, K.*: Our Violence. *Scandinavian Studies in Criminology*, Vol. 5 (1974) 35—46. pp.
49. Erről ld. részletesen: *Dijk, J.J.M.*: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: *Kaiser/Albrecht*: Crime and Criminal Policy in Europe 205—220. pp., különösen 211. p.
50. Vö.: *Rutherford, A.*: Commentary. In: *Dijk, J.J.M.*: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: *Kaiser/Albrecht*: Crime and Criminal Policy in Europe 243—246. pp.
51. *Lahti, R.*: Punishment and Justice — A Finnish Approach. Im. 1985.
52. Vö: *Mueller, G.O.W.*: Criminal justice processes and perspectives in a changing world. Im. 1985. HEUNI No. 8.
53. *Mueller* im. 138. p.
54. *Mueller* im. 139. p.
55. Vö.: *Lahti, R.*: Current Trends in Criminal Policy in the Scandinavian Studies. Im. 1985.
56. Vö.: *Scandinavian Criminal Policy ? Criminology 1985—1990*. 107. és köv. pp.
57. Összegezését legutóbb ld. United Nations Economic and Social Council E/1990/31/Add. 1, E/CN.5/1990/8/Add. 1.: Report of the Committee on Crime Prevention and Control in its Eleventh Session: The need for the creation of effective international crime and justice programme.
58. Vö. még *Mälminen, T.*: Katsaus Rikosten Uhrien Sosiaaliseen Käsitteeseen Tutkimuslain. Kriminologian Tutkimuslaitos. Sarja M, Helsinki 1973, aki szintén a társadalomnak — és a sértettnek — okozott kár szétterítésének szükségességét hangsúlyozza a társadalom egészére.
59. A büncselekmény fogalma és a büntetés funkciója. In: Szabó A. (azork.): Kriminológiai. Bp. 1975. 139. p.
60. *Bibó* im. 1938.
61. *Erenius* im. 1976. 101. p.
62. *Anttila, I.*: Neue Tendenzen der Kriminalpolitik in Skandinavien. Zeitschrift für Strafrechtswissenschaften Jg. 95 (1983) Heft 3, 739—748. pp.
63. In: *Stangl, W.*: The Effect of Penal Control on Society. In: *Squires, P./Hilgard, P.* (Ed. by): Disputing Deviance. Im. 1983. 10—18. pp.
64. Vö.: *Rusche, G.—Kirchheimer, O.*: Sozialstruktur und Strafvollzug. Frankfurt/Main 1974. 280. p.
65. *Christie, N.*: Überlegungen zum Konzept Verbrechen. *Kriminologisches Journal* 1/1988. 50—62. pp.
66. *Stangl* im. 1983.
67. *Kühlhorn, E.*: General deterrence and prevention. In: *Kühlhorn, E.—Svensson, B.*: Crime prevention. Research and Development Division Stockholm 1982. Report No. 9. 91—92. pp.
68. *Lahti, R.*: Current Trends in Criminal Policy in the Scandinavian Countries. In: Bishop, N. (Ed. by): Scandinavian Criminal Policy and Criminology 1980—1985. Scandinavian Research Council for Criminology 1985. 69—71. pp.
69. *Dijk, J.J.M.*: Crime Prevention Policy: Current State and Prospects. In: *Kaiser/Albrecht*: Crime and Criminal Policy in Europe 205—220. pp.
70. *Christie, N.*: Changes in Penal Values. *Scandinavian Studies in Criminology* Vol. 2 (1968) 161—172. pp.
71. *Anttila, J.*: Incarceration for Crimes never Committed. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja. No. 9 Helsinki 1975.
72. *Christie, N.*: Überlegungen zum Konzept Verbrechen. *Kriminologisches Journal* 1/1988. 50—62. pp.
73. *Christie, N.*: Limiting the Scope of Punishment. The Role of Decriminalisation in Criminal Policy. *Jarvenpää* 20—22. 06. 1982.